

HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71

MAHLER:
ACHTSTE SYMFONIE
CONCERTGEBOUWORKEST
30 juni 1971

HOLLAND FESTIVAL

Belangrijke reductie tegen inlevering van deze

Uitnodiging

voor de bezoeker van hedenavond:

donderdag 8 juli 1971,

20.15 uur in het Concertgebouw:

CONCERTGEBOUWORKEST

o.l.v. HANS VONK

m.m.v. Sophia van Sante, mezzo-sopraan

Elisabeth Lugt, sopraan

Geheel Nederlands programma t.g.v. het 60-jarig
bestaan van het Genootschap van Nederlandse
componisten:

Escher – Musique pour l'esprit en deuil

Vermeulen – La Veille

M. Mengelberg – Anatoolose

Pauze

W. F. Bon – 1e symfonie

Pijper – 3e tafereel uit 'Halewijn'

Pijper – 6 symfonische epigrammen

Normale toegangsprijs f 7,50 p.p. (a.i.)

Op vertoon van dit biljet maximaal 2 plaatsen à
f 3,50 p.p. (a.i.) verkrijgbaar aan de kassa van het
Concertgebouw, geopend op werkdagen van 10-15 uur

Seizoen 1970/71

Concertgebouworkest
Concertgebouw - Amsterdam
woensdag 30 juni 1971 - 20.15 uur

Holland Festival 1971

---

dirigent	Bernard Haitink
solisten	Annabelle Bernard, sopraan 1 en Magna Peccatrix Erna Spoorenberg, sopraan 2 en Una Poenitentium Hanneke van Bork, sopraan, Mater Gloriosa Birgit Finnilä, alt 1 en Mulier Samaritana Marianne Dieleman, alt 2 en Maria Aegyptiaca William Cochran, tenor en Doctor Marianus Peter van der Bilt, bariton en Pater Ecstaticus Wladimir Ruzdjak, bas en Pater Profundus
koren	Toonkunstkoor, afd. Amsterdam (dir. Frans Moonen) De Stem des Volks, afd. Amsterdam (dir. Antoon Krelage) Collegium Musicum Amstelodamense (dir. Toon Vranken) Jeugdkoor St. Willibrordus en Pius X (dir. Toon Vranken)

---

programma

Gustav Mahler
1860-1911

Achtste symfonie in Es gr. t.
(1906)

Deel I: Hymne *Veni, Creator Spiritus*

pauze

Deel II: Slotscène uit Goethes *Faust*

Mahlers Achtste symfonie

'...Hier stecke ich in *viel Noten!* Ich habe eben meine VIII. vollendet – es ist das Grösste, was ich bis jetzt gemacht. Und so eigenartig in Inhalt und Form, dass sich darüber ganz nicht schreiben lässt. – Denken Sie sich, dass das Universum zu tönen und zu klingen beginnt. Es sind nicht mehr menschliche Stimmen, sondern Planeten und Sonnen, welche kreisen...'

Planeten en zonnen: het is een muzikale ruimtevaart die Gustav Mahler hier – op 18 augustus 1906 – belooft aan Willem Mengelberg, en over Mengelberg heen aan een luisterende wereld. Hoe is het ermee gesteld, ± vijftig jaar later: raakt de raket van deze Achtste nog in de baan die haar zo triomfantelijk is toegedacht? Wat zijn dan de krachten, waarover ze beschikt?

'Das Grösste, was ich bis jetzt gemacht.' Misschien is de Achtste niet zozeer de langste, want in omvang komen sommige voorgangsters haar dicht nabij. Wel is ze het hoogst gegrepen, het breedst opgezet.

De concertdirectie die, vier jaar na het ontstaan, de première voorbereidde, schijnt het epitheton 'Symphonie der Tausend' geschapen te hebben, dat Mahler wrevelig als 'Barnum en Bailey vertoning' verwierp. Maar het wären er duizend, daar in München, en ofschoon de concertpraktijk van vandaag sceptischer staat tegenover het effect van muzikale massabetogingen: met veel minder dan 600 uitvoerenden kan men toch ook thans de partituur niet realiseren. Behalve twee gemengde koren, een jongenskoor en zeven tot acht solisten verlangt ze: 2 piccolo's, 4 fluiten, 4 hobo's, althobo, 3 klarinetten, 2 es-klarinetten, basklarinet, 4 fagotten, contrafagot, 8 hoorns, 4 trompetten, 4 trombones (benevens, geïsoleerd opgesteld, nog eens 4 trompetten en 3 trombones), tuba, 3 pauken, grote trom, bekkens, tamtam, triangel, lage klokken, klokkenspel, celesta, piano, harmonium, orgel, 2 harpen (meervoudig bezet), mandoline, en natuurlijk het voltallige strijkerskorps. Het begin van onze eeuw werd misschien minder verbijsterd door een dergelijke bezetting dan wij. De orkesten die Wagner en Strauss verlangden, waren ook indrukwekkend, en Schönbergs *Gurrelieder* 'slaan' Mahlers Achtste nog glansrijk met hun 8 fluiten, 8 klarinetten, 10 hoorns en een slagwerkgroep, die naast 6 pauken en 3 trommels onder meer behoefte voelde aan verschillende ratels en 'enige grote ijzeren kettingen'. Dat een reactie op dergelijke klanklawines niet kon uitblijven, spreekt bijna vanzelf. Alleen al door haar bezetting is een stuk als Mahlers Achtste tot een sluitsteen van een bepaalde cultuurperiode geworden. Intussen zal men haar, met de componist, ook naar inhoud en vorm eigenaardig moeten noemen. Zowel haar tweedeligheid als het aandeel van tekst en zangstemmen brengen haar in strijd met de klassieke opvatting over het wezen van een symfonie: op het eerste gezicht zou men haar voor een bundeling van twee cantates houden, en dan nog van twee zeer uiteenlopende cantates. Men heeft weliswaar in de Faust-scène drie ineenvloeiende symfoniedelen willen herkennen, doch die poging lijkt toch wat geforceerd en bovendien overbodig.

Sinds de *Pastorale* van Beethoven heeft de symfonicus een precedent, wanneer hij breekt met de traditionele vierdeligheid, en sinds de Negende staat hij voor de verleiding, het orkestapparaat met zangstemmen uit te breiden. Mahler heeft beide consequenties al vroeg getrokken. Zijn Tweede symfonie is vijfdelig en heeft hem de beginselverklaring ontlokt: 'Wenn ich ein grosses musikalisches Gemälde konzipiere, komme ich immer an den Punkt, wo ich mir das Wort als Träger meiner musikalischen Idee heranziehen muss.' In de Achtste is dat punt bij de tweede maat al bereikt; ze is dan ook een muzikaal schilderij bij uitstek.

Het thema dat ze schildert en de wijze waarop ze dat doet, zullen voor Mahler zelf wel in de eerste plaats haar 'eigenaardigheid' hebben uitgemaakt – men heeft echter enige oefening nodig om ze te onderkennen. Het moet een thema zijn waar zowel de hymne *Veni*

Creator als de slotscène uit 'Faust' het materiaal voor aandragen, hoever ze overigens ook uiteenliggen in visie en stijl. Herlezing van de teksten en bezinning op hun muziek geven ons de indruk dat de *Creator Spiritus* en de *Mater Gloriosa* door de componist zijn ontdaan van hun oorspronkelijke begrenzingsen, en dus op zijn 'schilderij' niet verschijnen als Heilige Geest en Moeder Gods: beiden werden tot symbolen van een universele, al-bezielende en al-vergevende Liefde. Het is bekend dat Goethe zelf zich van de figuren uit zijn slotscène als van symbolen bediende om zich niet 'bei so übersinnlichen, kaum zu ahnenden Dingen' in vaagheden te verliezen, zoals hij tegen Eckermann zei. Goethe nu was vrijwel de enige persoonlijkheid die toegang had tot het tuinhuisje aan de Wörthersee, waar de Achtste geschreven werd. Het schijnt zelfs dat het Goethes vertaling van het *Veni Creator* geweest is, die de aandacht van de componist op de hymne vestigde. Dat lijkt een brug tussen beide symfonie-delen te slaan. Zonder twijfel is het de bovenaardse Liefde die de Achtste beheerst: men luistere naar de intensiteit waarmee gesmeekt wordt om 'amorem' voor de harten en 'lumen' voor de zinnen, twee-eenheid die een groot deel van de doorwerking in deel I beheerst; ze vindt haar pendant in de extase waarmee deel II telkens en telkens weer de 'ewige Liebe' verheerlijkt. De Liefde zal stellig voor Mahler deze Achtste tot een 'muziek der sferen' gemaakt hebben waarin 'das Universum zu tönen und zu klingen beginnt'.

Op zichzelf is het hemel-bestormen in Mahlers oeuvre geen nieuw element, men zou het integendeel een van zijn geestelijke leidmotieven kunnen noemen. De evolutie van zijn eerste acht symfonieën is ons wel geschetst als een dubbele kringloop, of liever als een spiraal, waarbij dan de Achtste boven de Vierde komt te liggen. Het beeld gaat op sommige punten natuurlijk mank, maar werkt toch ten aanzien van juist deze twee symfonieën wel verhelderend. De Vierde zet de kroon op de bewust-primitieve Wunderhorn-periode, door de 'himmlische Freuden' te bezingen van – zegt alweer Goethe – een 'gekerstend Luilekkerland'. Een nieuw zoeken en strompelen voert, door drie volgende symfonieën heen, tot het vlak van *Veni Creator* en *Faust*. Hiér volop-eten en wijn-voor-niets – dáár planeten en zonnen... maar in beide gevallen: de hemel! En ook in beide gevallen: een echte symfonie, ondanks de sopraansolo van de Vierde, ondanks de tweedeligheid en de koren van de Achtste. Speciaal het eerste deel van onze symfonie blijkt, wanneer wij analyserend luisteren, hecht te zijn geconstrueerd volgens het schema van de hoofdvorm: de overzichtelijke indruk die het ondanks zijn kolossale afmetingen maakt, is daarvan ongetwijfeld het gevolg. Een ander gevolg is overigens de schade die de oorspronkelijke hymne heeft moeten lijden: die stond nu eenmaal niet in de hoofdvorm! Naar het schijnt heeft Mahler zich door de eerste regel laten inspireren – waarbij hij 'Spiritus' als tweede naamval en niet als bijstelling opvatte: Schepper van de Geest i.p.v. Schepper, Geest –, vervolgens het stuk woordloos geconcipieerd, en daarna pas de vocale partijen van tekstregels voorzien. Dit verklaart bepaalde afwijkingen, bv. de onvolledigheid van de derde strofe die pas optreedt na strofe 4 en 5, en mogelijk ook de inflas van 'Da gaudiorum praemia' etc., een strofe die in de oorspronkelijke versie van de hymne niet voorkomt, maar voor Mahler onmisbaar was, wilde hij in zijn reprise een letterlijke tekstherhaling van de expositie voorkomen. Deze expositie had zich, met hoofd- en zijthema's in hoofd- en neventoonarden, van de twee eerste coupletten bediend. De doorwerking bood plaats aan de strofen 4 (versregels in volgorde 3-4-1-2), 5 ('Hostem repellas' etc.), 3 ('Tu septiformis') en 6 ('Per te sciamus'), om via een indrukwekkende fuga terug te leiden naar een reprise: 'Veni Creator' plus, als gezegd, 'Da gaudiorum'. De doxologie tenslotte ('Gloria Patri' etc.) vormt, zoals te verwachten is, de grondslag voor een stralende coda. In zekere zin houden de thema's en motieven van dit eerste deel ook deel II bij elkaar, dat veel lossier gebouwd is, en zich – in

tegenstelling tot I – meer door de tekst laat leiden dan door een vooropgezet muzikaal schema. De Faust-scène verwerkt namelijk gegevens uit deel I, waardoor soms treffende door de tekst gemotiveerde parallellen ontstaan. Zo kan men in het engelkoor 'Uns bleibt ein Erdenrest zu tragen peinlich' de toonzetting van 'Infirma nostri corporis' terugvinden, en in het lied van Gretchen, daar waar zij Faust in de 'heilige Schar' ziet opgaan, wordt men aan 'Imple superna gratia' herinnerd. Maar de sfeer is anders. Na het dramatisch elan van de Veni Creator-oproep heerst hier lyriek, contemplatie. De citaten uit deel I mogen bindende elementen zijn, de sfeer van deel II wordt geschapen door het verstilde instrumentale voorspel dat, over alle contrasten heen, de mystiek van het slotkoor al aankondigt. 'Alles Vergänglichliche ist nur ein Gleichnis...'. Twee jaar later zal Mahler naar de tegenkant staren van juist dezelfde medaille: 'Und ewig blauen licht die Fernen.' Op het kolossale 'Klinkende Universum' van de Achtste, die door haar schepper de 'Freudenspender' genoemd werd, volgt het ontgoochelde Lied van een Aarde waar het leven donker is en het geluk 'nicht hold'. Men kan de harde slagen opsommen die Mahler zulk een richting uitdreven: het conflict met de Weense opera, de dood van zijn dochttertje, de ondermijning van zijn gezondheid. Maar het wonderlijke is, dat men de weemoedige Mahler van het 'Lied von der Erde' eigenlijk al ten voeten uit in deze 'Freudenspender' aantreft, en wel met name in het voorspel tot de Faust-scène dat met zijn ostinate pizzicati en dubbelslagen, zijn vertwijfeld omhoogreikende en vernietigd neerzinkende figuren, niet enkel preludieert op de 'chorus mysticus', maar ook op de 'Einsame im Herbst' en 'Abschied'. Alsof de componist tot in zijn extase besefte, dat het raken aan planeten en zonnen de mens slechts bij flitsen is vergund. De Achtste symfonie heeft, haar taak gestand, aan Mahler één van zijn laatste vreugden bezorgd. De première werd een groot succes. Dat was in het najaar van 1910. Een half jaar later is hij gestorven.

Helene Nolthenius

Mededeling

Tot onze grote spijt is de sopraan Jessye Norman door ziekte verhinderd hedenavond op te treden. Het verheugt ons Annabelle Bernard bereid te hebben gevonden haar partij over te nemen.

Gustav Mahler, marmereen beeld door Auguste Rodin (1910)

I Hymne Veni, Creator Spiritus

Veni, Creator Spiritus,
Mentes tuorum visita.
Imple superna gratia,
Quae tu creasti pectora.

Qui tu Paraclitus diceris,
Donum Dei altissimi,
Fons vivus, ignis, caritas,
Et spiritalis unctio.

Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpeti,
Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus.

Hostem repellas longius,
Pacemque protinus dones;
Ductore sic te praevio
Vitemus omne pessimum.

Tu septiformis munere
Dignus Paternae dexterae.

Per te sciamus da Patrem,
Noscamus Filium,
Credamus Spiritum

Omni tempore.

Da gaudiorum praemia.
Da gratiarum munera.

Dissolve litis vincula,
Adstringe pacis foedera.

Gloria sit Patri Domino,
Natoque qui a mortuis
Surrexit, ac Paraclito,
In saecula saeculorum.

Kom, Schepper, Heilige Geest,
Bezoek de geesten der Uwen.
Vervul met hemelse genade
De zielen, die Gij hebt geschapen.

Gij, die Trooster genoemd wordt,
De gave des Allerhoogsten,
De levende bron, vuur, liefde,
En balsem voor de geest.

Schenk ons kracht om de zwakheid
Van ons lichaam te overwinnen,
Laat licht schijnen voor onze zinnen,
Stort liefde in onze harten.

Verdrijf de vijand ver van ons,
En schenk ons spoedig vrede;
Zo zullen wij onder Uw leiding
Alle slechtheid ontlopen.

Gij, zeventvoudig door de gave,
Zijt de vinger van Gods rechterhand.

Geef, dat wij door U de Vader
En de Zoon leren kennen,
En geloven dat Gij de Heilige Geest
zijt,
Ten allen tijde.

Geef ons de gaven der vreugde.
Geef ons de geschenken Uwer
genade.

Ontbind de boeien van de strijd,
Bevestig het verbond des vredes.

God de Vader zij eer,
En de Zoon die van de doden
Opstond, en de Vertrouster,
In der eeuwen eeuwigheid.

II Slotscène uit Goethes Faust, tweede deel

Bergschluchten, Wald, Fels, Einöde. Heilige Anachoreten, gebirgauf verteilt, gelagert zwischen Klüften.

CHOR UND ECHO

Waldung, sie schwankt heran,
Felsen, sie lasten dran,
Wurzeln, sie klammern an,
Stamm dicht an Stamm hinan.
Woge nach Woge spritzt,
Höhle, die tiefste, schützt;
Löwen, sie schleichen stumm-
Freundlich um uns herum.
Ehren geweihten Ort,
Heiligen Liebeshort.

PATER ECSTATICUS *auf und abschwebend*

Ewiger Wonnebrand,
Glühendes Liebesband,
Siedender Schmerz der Brust,
Schäumende Gotteslust.
Pfeile, durchdringet mich,
Lanzen, bezwinget mich,
Blitze, durchwettert mich;
Dass ja das Nichtige
Alles verflüchtige,
Glänze der Dauerstern,
Ewiger Liebe Kern!

PATER PROFUNDUS *tiefe Region*

Wie Felsenabgrund mir zu Füßen
Auf tiefem Abgrund lastend ruht,
Wie tausend Bäche strahlend fließen
Zum grausen Sturz des Schaums der Flut,
Wie strack, mit eig'nem kräft'gen Triebe,
Der Stamm sich in die Lüfte trägt,
So ist es die allmächt'ge Liebe,
Die alles bildet, alles hegt.
Ist um mich her ein wildes Brausen,
Als wogte Wald und Felsengrund,
Und doch stürzt, liebevoll im Sausen,
Die Wasserfülle sich zum Schlund,
Berufen gleich das Tal zu wässern;
Der Blitz, der flammend niederschlug,
Die Atmosphäre zu verbessern,
Die Gift und Dunst im Busen trug:
Sind Liebesboten, sie verkünden
Was ewig schaffend uns umwallt.
Mein Inn'res mög' es auch entzünden,
Wo sich der Geist, verworren, kalt,
Verquält in stumpfer Sinne Schranken,
Scharfangeschloss'nem Kettenschmerz.
O Gott! beschwichtige die Gedanken,
Erleuchte mein bedürftig Herz!

ENGEL, *schwebend in der höhern Atmosphäre, Faustens Unsterbliches tragend*

Gerettet ist das edle Glied
Der Geisterwelt vom Bösen:
Wer immer strebend sich bemüht,
Den können wir erlösen;

Und hat an ihm die Liebe gar
Von oben teilgenommen,
Begegnet ihm die sel'ge Schar
Mit herzlichem Willkommen.

CHOR SELIGER KNABEN *um die höchsten Gipfel kreisend*

Hände verschlinget euch
Freudig zum Ringverein,
Regt euch und singet
Heil'ge Gefühle drein!
Göttlich belehret,
Dürft ihr vertrauen;
Den ihr verehret,
Werdet ihr schauen.

DIE JÜNGEREN ENGEL

Jene Rosen, aus der Händen
Liebend-heil'ger Büsserinnen,
Halfen uns den Sieg gewinnen
Und das hohe Werk vollenden,
Diesen Seelenschatz erbeuten.
Böse wichen, als wir streuten,
Teufel flohen, als wir trafen.
Statt gewohnter Höllenstrafen
Fühlten Liebesqual die Geister;
Selbst der alte Satans-Meister
War von spitzer Pein durchdrungen.
Jauchzet auf! es ist gelungen.

DIE VOLLENDETEREN ENGEL

Uns bleibt ein Erdenrest
Zu tragen peinlich.
Und wär' er von Asbest,
Er ist nicht reinlich.
Wenn starke Geisteskraft
Die Elemente
An sich herangerafft,
Kein Engel trennte
Geeinte Zwiennatur
Der innigen beiden;
Die ewige Liebe nur
Vermag's zu scheiden.

DIE JÜNGEREN ENGEL

Ich spür' soeben,
Nebelnd um Felsenhö',
Ein Geisterleben,
Regend sich in der Näh'.
Seliger Knaben
Seh'ich bewegter Schar,
Los von der Erde Druck,
Im Kreis gesellt,
Die sich erlaben
Am neuen Lenz und Schmuck
Der obern Welt,
Sei er zum Anbeginn,
Steigendem Vollgewinn
Diesen gesellt!

CHOR SELIGER KNABEN

Freudig empfangen wir
Diesen im Puppenstand;
Also erlangen wir
Englisches Unterpfind.
Löset die Flocken los,
Die ihm umgeben!
Schon ist er schön und gross
Von heiligem Leben.

DOCTOR MARIANUS *in der höchsten, reinlichsten Zelle*

Hier ist die Aussicht frei,
Der Geist erhoben.
Dort ziehen Frauen vorbei,
Schwebend nach oben;
Die Herrliche mittenin
Im Sternenkranze,
Die Himmelskönigin,
Ich seh's am Glanze!
Höchste Herrscherin der Welt!
Lasse mich im blauen
Ausgespannten Himmelszelt
Dein Geheimnis schauen!
Bill'ge, was des Mannes Brust
Ernst und zart bewegt
Und mit heil'ger Liebeslust
Dir entgegen trägt!
Unbezwänglich unser Mut,
Wenn du hehr gebietest;
Plötzlich mildert sich die Glut,
Wenn du uns befriedest.
Jungfrau, rein im schönsten Sinne,
Mutter, Ehren würdig,
Uns erwählte Königin,
Göttern ebenbürtig.

MATER GLORIOSA *schwebt einher*

CHOR Dir, der Unberührbaren,
Ist es nicht benommen,
Dass die leicht Verführbaren
Traulich zu dir kommen.
In die Schwachheit hingerafft,
Sind sie schwer zu retten;
Wer zerreisst aus eig'ner Kraft
Der Gelüste Ketten?
Wie entgleitet schnell der Fuss
Schiefem, glattem Boden?

CHOR DER BÜSSERINNEN

Du schwebst zu Höhen
Der ewigen Reiche,
Vernimm das Flehen,
Du Gnadenreiche,
Du Ohnegleiche!

MAGNA PECCATRIX

Bei der Liebe, die den Füßen
Deines gottverklärten Sohnes
Tränen liess zum Balsam fließen,
Trotz des Pharisäer-Hohnes;
Beim Gefässe, das so reichlich

Tropfte Wohlgeruch hernieder;
Bei den Locken, die so weichlich
Trockneten die heil'gen Glieder –

MULIER SAMARITANA

Bei dem Bronn, zu dem schon weiland
Abram liess die Herde führen;
Bei dem Eimer, der dem Heiland
Kühl die Lippen durft' berühren;
Bei der reinen, reichen Quelle,
Die nun dorthier sich ergiesset,
Ueberflüssig, ewig helle,
Rings durch alle Welten fliesst –

MARIA AEGYPTIACA

Bei dem hochgeweihten Orte,
Wo den Herrn man niederliess,
Bei dem Arm, der von der Pforte
Warnend mich zurückstiess;
Bei der vierzigjäh'gen Busse,
Der ich treu in Wüsten blieb;
Bei dem sel'gen Scheidegrusse,
Den im Sand ich niederschrieb –

ZU DREI Die du grossen Sünderinnen
Deine Nähe nicht verweigerst,
Und ein büssendes Gewinnen
In die Ewigkeiten steigerst,
Gönn' auch dieser guten Seele,
Die sich einmal nur vergessen,
Die nicht ahnte, dass sie fehle,
Dein Verzeihen angemessen!

UNA POENITENTIUM *sonst Gretchen genannt, sich anschmiegend*

Neige, neige,
Du Ohnegleiche,
Du Strahlenreiche,
Dein Antlitz gnädig meinem Glück!
Der früh Geliebte,
Nicht mehr Getrübte,
Er kommt zurück.

SELIGE KNABEN *in Kreisbewegung sich nähernd*

Er überwächst uns schon
An mächt'gen Gliedern,
Wird treuer Pflege Lohn
Reichlich erwidern.
Wir wurden früh entfernt
Von Lebechören,
Doch dieser hat gelernt:
Er wird uns lehren.

UNA POENITENTIUM *Gretchen*

Vom edlen Geisterchor umgeben,
Wird sich der Neue kaum gewahr,
Er ahnet kaum das frische Leben,
So gleicht er schon der heil'gen Schar.
Sieh, wie er jedem Erdenbande
Der alten Hülle sich entrafft,
Und aus ätherischem Gewande

Hervortritt erste Jugendkraft!
Vergönne mir, ihn zu belehren!
Noch blendet ihn der neue Tag.

MATER GLORIOSA

Komm! Hebe dich zu höhern Sphären!
Wenn er dich ahnet, folgt er nach.

DOCTOR MARIANUS *auf dem Angesicht anbetend*

Blicket auf zum Retterblick,
Alle reuig Zarten,
Euch zu sel'gem Glück
Dankend umzuarten!
Werde jeder bess're Sinn
Dir zum Dienst erbötig;
Jungfrau, Mutter, Königin,
Göttin, bleibe gnädig!

CHORUS MYSTICUS

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis;
Das Unzulängliche,
Hier wird's Ereignis;
Das Unbeschreibliche,
Hier ist's getan;
Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan!

N.B. De tekst van de hymne *Veni, Creator Spiritus* dateert uit de negende eeuw en wordt toegeschreven aan Hrabanus Maurus. Mahler heeft in deze tekst, evenals in die van Goethe, vrij ingrijpende wijzigingen aangebracht. Beide teksten zijn hier zoveel mogelijk in overeenstemming met de partituur afgedrukt.

Annabelle Bernard

Annabelle Bernard werd geboren in New Orleans in de Verenigde Staten. Haar opleiding kreeg zij aan het New England Conservatorium of Music in Boston (Mass.). In 1961 debuteerde zij, eveneens in Bosten, als Susanne in Mozarts *Le nozze di Figaro*. In hetzelfde jaar won zij de Rundfunk-prijs in München en trad zij op in het Salzburger Mozarteum en in Stuttgart, waar zij haar studie voltooide.

Na een gastoptreden als Aida in 1962 onder Karl Böhm werd zij meteen vast verbonden aan de Deutsche Oper Berlin. Sindsdien trad zij o.m. op als gast bij de Weense Staatsopera onder Von Karajan, in München, Hamburg, Frankfurt, Keulen, Zürich, Kopenhagen, Tokyo, Osaka en Mexico. Ook als concert- en liederenzangeres maakte zij naam en zij werkte mee aan talloze radio- en televisie-opnamen o.a. in Berlijn, Londen, Hilversum, Rome en Madrid.

Erna Spoorenberg

Erna Spoorenberg werd geboren in Djokjakarta. Zij studeerde viool bij Julius Röntgen aan het Amsterdams Conservatorium en vervolgens zang bij Aaltje Noordewier-Reddingius. Zij debuteerde in 1949 en maakte al spoedig naam als liederen-, oratorium- en operazangeres.

In Wenen zong zij gedurende een seizoen bij de Staatsopera, voornamelijk opera's van Mozart. Voorts werkte zij mede aan enige grammofoonopnamen van Philips (Grieg, *Peer Gynt*-suites; Beethoven, Negende symfonie; Schubert, *Der Hirt auf dem Felsen*) en Argo (Missen van Haydn).

Haar eerste optreden met het Concertgebouworkest was op 17 december 1950 in *Die Schöpfung* van Haydn. Sedertdien is zij geregeld als soliste met ons orkest opgetreden o.a. in werken van Bach (*Matthäus Passion*), Mozart, Ravel en Mahler. Ook in het buitenland wordt Erna Spoorenberg regelmatig uitgenodigd; in de laatste jaren maakte zij o.m. tournees door Rusland en de Verenigde Staten.

Haar verdiensten voor het Nederlandse muziekleven vonden erkenning in de benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Hanneke van Bork

Hanneke van Bork begon haar zangstudie nadat ze reeds haar eindexamen piano aan het Amsterdams Conservatorium behaald had. Ze was 22 jaar toen zij als zangeres afstudeerde; haar voornaamste lerares was Annie Hermes.

Zij kreeg een beurs om in Berlijn en Parijs te studeren. Na haar terugkeer in Nederland studeerde zij bij Felix Hupka opera-repertoire. Na enkele seizoenen werkzaam te zijn geweest bij opera-gezelschappen in Zwitserland en Oostenrijk, was zij gedurende verscheidene jaren als eerste sopraan aan de opera te Bazel verbonden.

Inmiddels werd zij herhaaldelijk uitgenodigd om aan opera- en oratoriumuitvoeringen in vele landen van Europa mee te werken, o.a. in Athene, Salzburg en Parijs.

In 1969 zong zij met het Concertgebouworkest de sopraanpartij in *Le roi David* van Honegger. De Nederlandse Opera Stichting nodigde haar enige malen uit de rol van Pamina in *Die Zauberflöte* van Mozart te vertolken, verder werkte zij mee aan de uitvoering van Cavalli's opera *L'Ormindo*.

Birgit Finnilä

Birgit Finnilä werd geboren in West-Zweden bij het plaatsje Falkenberg. Haar ouders waren zeer muzikaal, en al vroeg maakte zij kennis met kamermuziek, uitgevoerd door leden van de familie. Op zeventienjarige leeftijd ging zij naar Göteborg waar zij zang studeerde bij Ingalill Linden, waarna zij haar studie voortzette bij Roy Henderson in Londen.

Zij debuteerde in 1963 in Göteborg en trad sindsdien op met veel grote orkesten en koorverenigingen in Scandinavië, Europa, de Verenigde Staten, Australië, Azië en Zuid-Amerika.

Op het Festival van Vlaanderen zong zij de rol van Orfeo in Glucks *Orfeo ed Euridice*, en van Lucretia in Brittens *The rape of Lucretia*.

Zij maakte grammofoonopnamen van werken van Bach, Telemann, Cimarosa, Bruckner en Mahler.

Zij trad op met o.m. de volgende dirigenten: Barbirolli, Barenboim, Dorati, Kertesz, Ormandy, Pritchard en Skrowaczewski.

Marianne Dieleman

Marianne Dieleman werd in Den Haag geboren en studeerde aan het Koninklijk Conservatorium aldaar onder leiding van Annie Hermes. Ook studeerde zij bij Pierre Bernac in Parijs.

Hoewel Marianne Dieleman nog pas aan het begin van haar carrière staat, kreeg zij reeds een groot aantal belangrijke engagements als soliste bij oratorium-uitvoeringen.

Verder maakt zij deel uit van de Studio van de Nederlandse Operastichting, waar zij o.m. de rol van Lucretia zong in Brittens *The rape of Lucretia*.

Een tournee door Israel was zeer succesvol, evenals haar optreden voor radio en televisie in ons eigen land.

In december 1970 werkte zij mee aan een uitvoering van Beethovens *Mis in C gr. t.* door het Concertgebouworkest en het Toonkunstkoor.

William Cochran

William Cochran werd opgeleid aan de Wesleyan University en studeerde zang aan het Curtis Instituut voor Muziek in Philadelphia bij de beroemde Franse bariton Martial Singher. Zijn debuut maakte hij bij de Music Academy of the West in Californië en met het Utah Symphony Orchestra onder Maurice Abravanel.

In 1968 nam William Cochran deel aan een auditie voor de Metropolitan Opera en kreeg al een contract aangeboden bij de semi-finale. In 1969 trad hij op in Rome, Florence, München en Parijs in Mahlers *Das Lied von der Erde*, *Le roi David* van Honegger en Beethovens *Negende symfonie*.

In datzelfde jaar kreeg hij een aanstelling bij het Opernhaus Frankfurt en in 1970 trad hij op als gast bij de opera in Hamburg en in Stuttgart.

Hij werkte mee aan grammofoonopnamen van Wagners *Walküre* o.l.v. Klemperer en aan Busoni's *Faust*, naast o.a. Dietrich Fischer-Dieskau, o.l.v. Ferdinand Leitner.

Voor het komende seizoen kreeg hij uitnodigingen om op te treden met dirigenten als Bernstein, Dohnányi, Krips, Kubelik, Sawallisch e.a.

Peter van der Bilt

Peter van der Bilt is in Djakarta geboren en studeerde aan het Amsterdams Muzieklyceum als pianist en zanger. Hij is leerling van de bekende concert- en oratoriumzanger Herman Schey en van Hans Cleuver.

Hij debuteerde als operazanger bij de Nederlandse Opera en is sedert 1963 verbonden aan de 'Deutsche Oper am Rhein' in Düsseldorf en Duisburg.

Als gast zong hij bovendien in Bologna, Glasgow, Edinburgh, San Francisco en Berlijn.

Behalve onder leiding van Kurt Thomas in Hamburg, zingt hij jaarlijks in de belangrijkste uitvoeringen der *Matthäus Passion* in Nederland. Ook in het buitenland treedt hij steeds meer als concertzanger op de voorgrond.

In mei 1968 zong Peter van der Bilt een aantal uitvoeringen van de *Johannes Passion* en van de *Hohe Messe* van J. S. Bach met het Münchener Bachchor o.l.v. Karl Richter in Leningrad en in Moskou. In mei 1969 ging hij met hetzelfde koor naar Japan voor een aantal uitvoeringen van werken van Bach. In hetzelfde jaar zong hij in het Holland Festival in Mozarts *Così fan tutte* de rol van Guglielmo.

Wladimir Ruzdjak

Wladimir Ruzdjak werd in 1922 te Zagreb geboren. Hij studeerde aan de muziekhogeschool in Zagreb, waar hij in 1946 zijn studie afsloot. Sedert 1947 is hij lid van de opera in zijn geboortestad en sedert 1954 van de Staatsopera in Hamburg. In 1961 zong hij in San Francisco, in 1962 maakte hij zijn debuut bij de Metropolitan Opera in New York. Ruzdjak verwierf verscheidene prijzen: 1948 te Zagreb, 1949 Genève, 1950 Verviers.

Hij is lid van het Kroatische Nationale Theater te Zagreb.

Hij trad met vele orkesten in Europa op. Voor medewerking aan Mahlers Achtste symfonie werd hij eerder o.m. uitgenodigd op festivals in Amsterdam (met het Concertgebouworkest), Edinburgh, Wenen en Londen.

Wordt donateur van het Concertgebouworkest!

In het jubileumseizoen 1962/63 werd de Stichting Donateurs van het Concertgebouworkest opgericht.

Deze Stichting steunt – waar nodig – het orkest en zijn leden. Weliswaar worden belangrijke subsidies aan ons orkest door de overheden verleend, maar deze moeten uiteraard bepaalde regels stellen en beperkingen opleggen.

Daarom doet de Stichting nogmaals een dringend beroep op alle vrienden van het Concertgebouworkest die nog géén donateur zijn, om thans als donateur toe te treden.

De jaarlijkse donatie bedraagt voor individuele donateurs slechts minimaal f 12,50. Voor bedrijven, die zich als z.g. bedrijfsdonateur wensen te laten inschrijven bedraagt de donatie minimaal f 125,—.

De Stichting brengt de erkentelijkheid voor Uw deelneming in stoffelijk opzicht tot uitdrukking door jaarlijks een exclusieve premie beschikbaar te stellen.

De afgelopen jaren werden achtereenvolgens bijzondere grammfoonplaten en een reeks fraai geïllustreerde boekjes over het orkest aangeboden.

U kunt Uw aanmelding ongefrankeerd insturen aan:

Stichting Donateurs van het Concertgebouworkest

Antwoordnummer 1889

Amsterdam-1007,

na ontvangst waarvan U nader bericht zal worden toegezonden.

CONCERTGEBOUWORKEST

Eerste viool

Herman Krebbeers
Jo Juda
Jean Louis Stuurup
Jo Hekster
Joël Waterman
Wim Schrier
Marten Haitjema
André van Aalst
Wiel Peeters
Hans Speth
Johan Kracht
Nobuyuki Shioda
Hiu Kian Pin
Henk Schram
Piet Lamberts
Yuriya Pieterse-Saita
Eiji Okada
Linda Ashworth
Han de Wit

Tweede viool

Jan Düring
Jo Jacobs
Karel Hüsken
Gerard den Hertog
Dolf Bettelheim
Vacature
Masako van Brederode-Fujii
Hanna van Hal
Willem Rijksbaron
Hanny Nielsen-Scheffelaar

Klots

Albert Blanket
Vacature
Kees Hendrikse
Peter Keller
Eleonore Eljas
Reiko Sijpkens-Shioyama
Frans Blanket
Yasuko Speth-Okumura
Warwick Lister
Frans Hengeveld

Altviool

Klaas Boon
Karel Schouten
Koen van der Molen
Imer Saracoglu
Jan Jager
Louis Metz
Johan Giskes
Adriaan Schutter
Joris Bruynjé
George Szende
Renate Thiel-Weis
Laurel van Gellekom-
Ramsay
Pieter Roosenschoon

Violoncel

Tibor de Machula
Jean Decroos
Henk Sekreve
Lim Kek Beng
Wim Straesser
Hans van Weydom
Claterbos
Saskia Boon
Christiaan Norde
Max Rodriguez
Edith Neuman
Dijck Koster
Elena Botez
Hans Vader

Contrabas

Henk Guldemond
Tonny de Gruyter
Cees van der Poel
Jan Reuling
Gerard Ernste
Pim Hascher
Guibert Vrijens
Jo Enders
Fred Nijenhuis

Fluit

Hubert Barwahser
Jan Visser
Paul Verhey
Leo Oostdam

Piccolo en fluit

Hans van de Weyer

Hobo

Cees van der Kraan
Werner Herbers
Carlo Ravelli
Rob Visser

Althobo en hobo

Leo van der Lek

Klarinet

Bram de Wilde
Jan Koene
Piet Honingh
Jaap Moelker

Basklarinet en klarinet

Geert van Keulen

Fagot

Brian Pollard
Joep Terwey
Frans Odijk
Kees Olthuis

Contrafagot en fagot

Kees Krom

Hoorn

Jan Bos
Adriaan van Woudenberg
Marinus Clarijs
Sijmen van Brederode
Gerben Sikkema
Jaap Prinsen
Iman Soeteman

Trompet

Marinus Komst
Willem Groot
Klaas Kos
Freddy Grin
Henk Minderman
Epke van der Valk

Trombone

Hans Maassen
Kees Blokker
Jacques Banens

Bastrombone

Henk van Bergen

Tuba

Donald Blakeslee

Pauken

Jan Labordus
Jan Straatmans
Gerard Schoonenberg

Slagwerk

Gerard Smeekes
Ruud van den Brink
Niels Le Large

Harp

Vera Badings
Sara Vos-Strumphler